پێش ئەوەی هەر شتێ بین.. دەبێ کورد بین
چەکی بێ بیروباوەڕ... سێدارەی جەماوەرە..
((ئاڵای سووری کوردایەتی))

ئۆرگانی ناوەندی هێزی پێشمەرگەی (پاسۆک)
ژمارە ـ ١٠ گەڵاڕێزانی ٢٥٩٣/ تشرینی دووەمی ١٩٨١

سەرەباس

+ سەروتار...لە یادی شۆڕشی ئۆکتۆبەردا
+ ڕازێکی کوردانە...بەرەو تەبایی گشتی
+ بانگێ لەسەنگەری پاسۆکەوە...برا سەر لێشێواوەکەم
+قوتابخانەی پاسۆک ......ئازادی
+ شادەمارە سەرەتاکانمان
+ فەرهەنگۆک
+ کتێبی «شازادە» ...ن. مەکیاڤیللی
+لە کەلەپووری شۆڕشگێڕی دا
+ ماڵاوا....

باوکم بۆ کورد بوو چەکی لە شان کرد
گیانی خۆی خستە سەر لەپیی دەستی
ئێمەی بەجێهێشت بۆ ڕزگاری کورد
کەچی داخەکەم ئیمڕۆ کورد کوشتی!!

سەر وتار ...

لە یادی شۆڕشی ئۆکتۆبەردا

٦٤ ساڵ لەمەوبەر و لە لێڵایی ئێوارەیەکی حەوتی مانگدا، لە گەڵ بریسکە و زرمەی یەکەم تەقە تۆپی (ئەفرۆرا) دا، لەشکری ڕەش و ڕووتان و ئۆردووی زەحمەتکێشانی چەوساوەی پتروگراد هەڵیان کوتایە سەر کۆشکی (زستانە)کە ئەو کاتە مەڵبەندی حکومەتی کاتی و پێشتر قەسابخانەی ئازادیخوایان بوو.

بەمەش لاپەڕەیەکی ڕەش و تەڵخی ژیانی چەوسانەوەی چینایەتی و نەتەوایەتی گەلانی سۆڤیەت مۆر کراو، دەرگای ئازادی و ژیانێکی بێ چەوسانەوەی هەتا هەتایی بۆ ئاواڵە بوو .کە شنەی ئازادیهێنی تا ئیمڕۆ، بە سەر دەیان گەلی چەوساوەی ئەم دنیایەدا هەڵی کردوە و سوکە کزەیەکیش جار و بار، لە دەرگای کوردستانە بەش بەش کراوەکەی ئێمەی داوە . بەڵام هێشتا بەو توندی و هورژمەی نەبووە، کە کێوی داگیرکەران و چەوساندنەوە هەڵقەنی!.. هەرچەندە هەرگیز هیوابڕ نابین، کە خۆمان و ئەو شەماڵەش بکەوینە سەر بارێکی وا کە ئەم (بەڵام)انە، بچنە مۆزەخانەی بیرەوەریە کونینەکانەوە. سەرەتای ئەم گەشبینی و هیوایەش، لە ئاسۆی هاوکاری و یەک سەنگەری وڵاتەکەی لینین و کوردستانەکەی قازی و شێخ مەحمود دا دەبینین، کە سەنگەری گەلان و دژ بە ئیمپریالیزم و داگیرکەرییە ..

ئێمە لەم یادە پڕ شکۆیەدا، جارێکی دیکە ئەو ڕاستییە سەد بارە دەکەینەوە کە دۆستایەتی و هاوچارەنووسی گەلانی چەوساوە و بەرەی سۆشیالیستخواز بە گەشتی و یەکێتی سۆڤیەت بە تایبەتی و هەموو بزووتنەوەی دیموکراسی جیهان، مەرجی بنجی جیهانێکی بێ چەوساندنەوە و هێمن و ئازادانەیە، کە دەشێ لە سەر بناغەی ڕێزی بەرانبەری و پاراستنی سەربەخۆیی و تایبەتمەندێتی هەمووان‌دا هەڵبچێ ..

تاقیکردنەوە تاڵەکانی مێژوو، ئەوەمان فێردەکات – کە دەشبێ چ لایەک فەرامۆشی نەکات – هەر کاتێک دابڕان و ترازانێک، لە ژێر هەر بار و ناونیشانێکدا، لە نێوان بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد و بەرەی پێشکەوتنخوازدا ڕوویدا بێت، بە زیان و کارەساتی گەورە گەڕاوەتەوە بۆ سەر هەمووان. دیاریشە بە حوکمی ژێر دەستەیی و چەوساوەی نەتەوەی کورد، پشکی هەرە گەورەی بەر کورد کەوتووە. بۆیە ئەو ئەرکە دوو سەرەی بزووتنەوەی کوردایەتی و بەرەی پێشکەوتنخوازیەوە دێتە دی، کە بەرەی پێشکەتنخواز (دایک برایی)مان لە گەڵ دا نەکات. ئەگەر هەقی ڕابردووشمان بۆ نەکەنەوە، چ نەبێ لەوەدوا بایی پێویستی و ئەرکی نەتەوەیەکی چەوساوەی ژێر دەستە لە هەژماردن/ حسێب بگرێن. بە هەژماردنی دەفتەریش بێت نەتەوەیەکی بیست و پینچ ملیۆنی، لە ناوجەگەری ئاسیا دا چی تیا بچێنی، یەک بە سەدی لێ دەدورێتەوە ..

شان بە شانی ئەمەش پێویستە باڵەکانی بزووتنەوەی کوردایەتی، خۆی بخاتە سەر بارێکی وا کە ئەو ئەرکەی سەرەوە جێی دوو دڵی و گومانی تێدا نەهێڵدرێتەوە. هەمووان وەکو کورد و بۆ بەرژەوەندی کورد، ئەو شتەی هەین ببین. کە لە دروشمی حیزبماندا دەڵێ: (پێش ئەوەی هەر شتێ بین دەبێ کورد بین).

ئەمەش نایەتە دی تا دەست لە گومڕایی ڕاسترەوانەی دۆڕاو و چەپڕەوی هەرزانەی (بەرزە هەوایی) هەڵنەگرێ و تایبەتمەندێتی " کورد" ێتی خۆمان نەپارێزین .

ڕازێکی کوردان
بەرەو تەبایی گشتی

لێک نەچوون و جیاوازی بیر و بەرژەوەندی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی، دەستورێکی هەمیشەیی و خەسڵەتێکی ژیانی کۆمەڵایەتییە. ئەم لێکنەچوون و جیاوازییە، لە یەکەم شانەی کۆمەڵایەتی کە "خێزانە" دەردەکـەوێ، تا دەگاتە دوا شێوە و شێوەکانی کە کۆمەڵگەی نەتەوایەتییە و سەرجەمیش ژیانی مرۆڤایەتی دەگرێتەوە .

هەڵکەوتێکی دیکەی مـرۆڤ، کە ڕوویەکـی تـری ڕاستێتی و بوونـی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتییە. ئەویش هەست و گیانی تەبایی و پێکەوەژیانە. هەر ژیانی کۆمەڵایەتی، کە خسڵەتێکی بەرچاوتری بوونی مرۆڤە، ئەم لایەنە دەردەخا کە مرۆڤ بووەرێکی (کائن)ی کۆمەڵایەتییە. ئەمەش خەسڵەت و ماکی تەبایی و پێکەوە هەڵکردن و گونجان دەردەخات. کە ئەمە بە کورتی ئەو (پەلەی ژیـان)ەیە، کە بیر و فەلسەفەی حیزبمان لە سەری هەڵچووە و بە دەستوری نەگۆڕ و بنج داکوتاوی نێو دەروون و بوونی مرۆڤی دادەنێین .

هەر بۆیەشە ئەگەر ئەم خەسڵەتی کۆمەڵایەتی و گیانی گونجان و پێکەوە هەڵکردنە، لە تەک هەڵکەوتی لێک نەچوون و جیاوازیە نەبوایە و پێکەڵپێک نەبوایە، دەبوایە سەرتا سەری ژیانی مرۆڤ و کۆمەڵگا شەرێکی بێ برانەوە و خۆخۆری و خۆ خواردنەوە بوایە. کە گەروا بوایە مرۆڤ لە سەر زەوی نەدەما و تێدا دەچوو. ڕاستیشە " ژیان لە نوکییەوە کێشە و گرێوگاڵ و تەنگ و چەڵەمەیە. بەڵام،" پێبەپێی تێهەڵکشانی مرۆیی لە پلەی شارستانیەتی و زۆر بوونی پەیوەندی و پەرەسەندنی ڕۆشنبیری و داهاتنی مەیدانی تازە بە تازەی هاریکاری. بە کورتی لەگەڵ پێشکەوتنی تێکڕای ئادەمیدا، باری تێک گەیشتن و ڕێککەوتن و گونجانی بەرژەوەندی و تەبایی گشتی، وردتر خۆ دێنێتە بەر هەستی هەستیار و سەر پەڕەی داستانی بوون و ژین» .

کەواتە لە پاڵ ڕاستی بوونی لێک نەچوون و جیاوازی بیر و بەرژەوەندی لە کۆمەڵگەدا، شەقڵ و نیشانەی شارستانێتی و تێهەڵکشان و پێگەیشتن و پێشکەوتنی کۆمەڵگە و تاکە تاکەی مرۆڤیش.چەندایەتی و چۆنایەتی باری تێکگەیشتن و ڕێککەوتن و گونجانی بیر و بەرژەوەند و تەبایی گشتی دیاری دەکات .

لەم ڕوانگەیەوە ئەگەر سەرنجی ڕابردوو و ئێمڕۆ و داهاتووی کۆمەڵگەی کوردەواری بدەین، بە ئاشکرا ئەو دیاردەیەی لێکترازان و ناتەبایی و خۆخۆریە لە ڕابردووی ئەو کۆمەڵگەیەدا دەبینین. کە لە تەک ئەوەی خۆی لە خۆیدا نیشانەیەکی دواکەوتویی و هەژاری مینۆکی/ مەعنەوی و ماددی کۆمەڵگەی کوردەواری بووە، هۆی هەرە بنجی و سەرەکی سەرنەکەوتن و تێشکانی خەباتی ڕزگاریخوازی میللیمان بووە و هۆی یەکەمینی ژێر دەستەیی و چەوساندنەوەمان بووە .

ئێمڕۆی کۆمەڵگەکەشمان، با بارێکی پێشکەوتووی و قۆناغێکی نوێی ژیان و خەباتی کۆمەڵایەتی و سیاسیشمان بێت، بەڵام هەر خەڵتە و پاشماوە و ژەنگی ئەو ڕابردووە تاڵ و تفت و دواکەوتوویەی پێوە دیاردە دەدات .

بۆیە دەتوانین بە ڕاشکاوی، هێزی پێشکەوتوو و گونجاو و زیندووی کۆمەڵگە، بە گیان و ئامادەگی هاوکاری و تەبایی و دۆستایەتی نیشان دەین. هێز و پێگەی کۆنەپەرستی و دواکەوتوییبە بەردبووی/ متحجر کۆمەڵگە، بەو خواز و گیانە شەڕخوازی و سەرکێشی و ئاژاوەنانەوە و ڕێزپەرییە دیاری بکەین. ئەمەش تەنها بەڵگە و نیشانەی جەوهەر و ناوەرۆکی ئەو دەستە و تاقمە و کوڕ و کۆمەڵە سیاسیانەن، کە ئێمڕۆ لە کۆمەڵگەی کوردەواریدا هەن. لێرەدا خۆش بەختانە و بە خۆش بینینەوە دیاردەی (برایەتی و هاوکاری و تەبایی) و نیەتی کاری ناوکۆیی و هاوبەش لە نێوان زۆربەی هەرەزۆری هێزە سیاسیەکاندا دەبینین. کە بەڕاستی ئەو ڕاستێتی و دڵسۆزی و گەرم و گوڕییە دڵسۆزانە، بێ فێڵ و مەبەستە لە بەرژەوەندی و مامەڵەی هێزە سەرەکی و کاریگەرەکانی کوردستانی و عێراقی دا، هەر لە برایانی (حیزبی شێوعی عێراقی و حیزبی سۆسیالیستی کوردستان – عێراق و پاسۆک)ەوە تا دەگاتە (پارتی) و هیزەکانی دیکەی کوردستانی و عێراقی لە پلەکانی تردا دەبینرێن. ئاسۆی داهاتوویەکی یەکجار ڕووناک و خێرمەندمان دەخاتە بەرچاو و وامان لێ دەکات، کە لەگەڵ جیاوازی بیر و بیرکردنەوە و بەرژەوەندی و هەڵکەوت و بارستایی هەر یەکێ لەم لایەنانە، هەموو لایەک و گەلەکەشمان لە گەڵماندا، دڵنیا و ئاسودەبین لەوەی کە هێڵی ڕاست و پرنیپی / مەبدەئی دروست و گیانی دڵسۆزی و خزمەتگوزاری هەموو لایەک، نەک تەنها لە ئاستی پێویست و سەردەمەکەدایە، بەڵکو بناغەیەکی یەکجار دامەزراو و دروستیشە، بۆ داهاتوو و پاش قۆناغی سەر کەوتنیش ..

هەر بە داخەوە، ترازان و خۆ وەتاقخستنەوە و خۆدابڕینی (هێزێکی دیکە) بە ناچاری دەیانخاتە، ڕیزی دوژمنانی گەل.بیانەوێ و نەیانەوێ دەیانکاتە، پاشماوەی خڵتەی کۆمەڵگەی کوردەواری و هێزی دواکەوتویی نەگونجاو. کە ئێمە بەش بەحاڵی خۆمان زۆر بە ناسۆرین بۆئەوەی، کە بەرەیەک لە گەلەکەمان داببرێت و یان چ نەبێ بەرچاو تەنگی و سیاسەتی چەوتی هەڵقولاوی دەروونی زاتی چەند کەسێک، ئەو بەرەیە هەمووی داخزێنێتە ئەو سەنگەرەوە. کە تەنها لە پاشماوەی بیر ڕزیو و چینە گەندەڵ و چەوسێنەرەوەکان چاوەڕوان بکرێت و بوەشێتەوە .کوا بە حەزو خۆزگە بوایە!، کەسانی دڵسۆز و بێ نیازی نێو ئەو بەرەیە، ئەوەندە زوو بە ئاگا بهاتنایەوە پێش ئەوەی کار لە کار بترازایە. مەودای گەڕانەوە و بە خۆدا چوون لە دەست نەچوبێت، بێنەوە پاڵ بەرەی گەل و هەمووان پێکەوە لە سەنگەرێکدا لە سەر بناغەی (پێکەوە ژیان و کێ بەرکێی هێمنانەدا)، دەستووری گەیشتن و ڕێککەوتنی بیرو بەرژەوەندی و تەبایی گشتی چەسپاوتر بکرایە . ئەمەش بە لای ئێمەوە نەقلەیەکی ژیاریی زۆر گەورەیە .

بانگێ لە سەنگەری پاسۆکەوە

برا سەر لێ شێوێندراوەکەم!

سڵاو. ..

داب هەر وا بووە و واش دەبێ، کە چۆن زێڕ زێڕایەتی خۆی لە ناو کورەی ئاگردا دەپارێزێ و دەردەخات. ئاواش جەوهەر و مەردایەتی مرۆڤێک لە ڕۆژانی سەخت و دژواری نەتەوەکەیدا دەردەکەوێ. تەنها ئەو کاتە ترسناکانەی کە چارەنووسی نەتەوەیەک دیاری دەکات، دەتوانرێ پیاوی مەرد و دڵسۆز و شۆرشگێڕ، لە گەندەپیاو و زڕە دڵسۆز و فشە شۆرشگێڕ جیا بکرێتەوە .

مێژوو بۆمان دەگێڕێتەوە، کاتێ ناپلیۆن ئەڵمانیای داگیرکرد، هەموو گەلی ئەڵمانیا لێی ڕاپەڕین. تا ئێرەی ئاساییە، بەڵام دەزانێت لەشکری سەربەخۆی پێشی پێشەوە، کە نووکە ڕمی ئەو ڕاپەرینە بووە، هەموویان مامۆستا و زانا و پرۆفیسۆرەکانی زانستگەی بەرلین و فەیلەسوف و تیۆریستەکانی سەرتاسەری ئەڵمانیا بوون. قەڵەم و دەفتەر و کتێبیان پێچایەوە و چەندین دەرگای زانستگایان مۆر کرد. لە بری پێنووس، شمشێریان گرتە دەست و قسەیان دا بە کردار!!..

(لینین) گرەوی لە سەر هەموو ژیان و ئابڕوی خۆی کرد و لە سنوورەوە بۆ سنوور، سواری شەمەندەفەرێکی داخراو بوو تا لە نێزیکەوە چاودێری کرێکارانی پترۆگراد بکات. لە ناخی ئاگری ژانی میللەتەکەیدا قاڵ بێت. ئەگەر ئەوان وایان نەکردایە (هیگل و فیۆرباخ و مارکس) نەدەبوون، " لینین"یش خۆی فرێ نەدایەتە ئەو تەندورەوە. ئێمڕۆکە نەدەبووە قیبلەگەی دنیا و گاگارێن لە بری ئەوەی بچێتە کەشتیەکی ئاسمانیەوە، سەوڵ لێدەریکی کۆیلە دەبوو لە پاپۆرێکی شەق و شڕدا.

ئێمە کە دەتبینین و دەتانبینین، وەکو کەلاک لە ئۆتێلەکاندا کەوتوون و وەکو مەیمون کردونیانەتە قەفەسی پارکی (ئیرەم) و بە ملکەچیەوە لە بەردەم پۆلیسێکی فرۆکەیەکدا دەلاڵێنەوە و لە شەقامێکی ئەوروپادا، گڕدەخۆن و لۆژ لۆژ قاچتان بە دووتاندا نایەت!. کە هەر لێرەوە بە سواری هێستره شەلێک، ملی شکاوت شۆڕ دەکەیت. حەیفمان لێ دێت نەک " کورد" بن، بەڵکو هەر مرۆڤیش بن .

ئێستا یەک گەز دەم دادەپچڕی و گوریسێک زمان درێژ دەکەویت. ئای گۆڕەپانەکە بێ کەڵک بووە! براکوژییە! دەرفەتی خزمەت نییە!. خووم شێواوە! نەکردنی چاترە!! جار و باریش (تنظیر)ی ترۆسکانەی پووچی بۆ دەکەیت. لە ژێر باڵی بیانوویەکدا خۆتی لێ ڕزگار دەکەیت. مەگەر هەر دەروونی خۆ ویستی خۆت و ورەی ڕووخاوتی

قەناعەت پێ بکەیت ..

خوێندنەکەم تەواو دەکەم!.. قبوڵەکەم لە دەست دەچێ!.. دکتوراکەم دێنم!.. کورد پیویستی بە بڕوانامە/ شەهادە و خوێندنیشە، دنیا هەر تەقە و زرمە نییە .. تەقە و زرمەیەکیش کە بە خۆتییەوە نیێ!.. یان " شۆڕشەکە شێواوە و کورد کاتی شۆڕشی نییە و دەبێ هەل و مەرجی بۆ سازدرێت .. شۆڕشی ڕۆشنبیری دەبێت پێش شۆڕشی چەکداری کەوێت.. خەباتی سیاسی بنچینەیە!! "کورد دەڵێ:" بیانووی با، نانی جۆیە"!!.. ئەم قسە و فەرمایشتانە هی خۆت بن، یان لە پەڕاوە زەردەکاندا چنیبێتنەوە، قسەی ڕووت و سەر زگی تێر و لەشی ئیسراحەتن. قسەی ئەو کاتانە نین کە نەتەوەیەک بەرەنگاری (تحدی) بوو بێتەوە و چارەنووسی لە سەر دەستی بێت. قسەی ئەو کاتانە نین، کە دزی نامۆ و پیاو خراپی ناو ماڵ قسەیان کردبێتە یەک، بۆ ئەوەی حوشتر بەکولان باچکەدا دەربازکەن!!

من دڵم بۆیە بە "مام"م خۆشە چولەکەم بۆ بگرێت. ئەگەر ئەوەی هەشمە لێم بەڕەڵا بکات، نەحلەت لە سەد "مام"ی وا. تۆش و ئێوەش بۆیە کورد دڵی پێتان خۆشە، کە لە نەهامەتی و مەترسی ڕزگاری کەن. ئەی ئێوە هەر نانخۆری جێگەگری، جل دڕن!؟. ئەم ئەرز و ئاسمانەی کوردستان کە وەک گای عەلی تێیدا دەلەوەڕن، ئەگەر بژارێکی نەکەن و شان و باسکێکی بۆ نەکوتن . بۆ ئێوە دابەستن و گۆشتتان دەخورێ یان ڕەزاتان زۆر سووکە؟!..

«مام" وەستا!. ئەو جووتیارە شان و پیل پساوە و ئەو ڕەنجدەرە شەکەت بووە، ئەو دڵسۆزە دەست لە هەموو شت هەڵگرتووە.. دەیکا و دەمرێ، و دنیا بۆ ئەو هەر لە شوێنی خۆیەتی. مەگەر ئەفەندیەکی وەکو جەنابتان سبەی ئاورێکی لێ بداتەوە و نەیەڵی وەکو ئاژەڵ بژی و بمرێ.بە هەژماریدەستکەوتیش بێت، تۆی "دوگلە" کەت لە بەر ئاوێنەی مەرمەڕی دادێنی و شەوانت لە بەر چراخانی سەد چرادا ڕۆژ دەکەیتەوە. شێواوە و شێوێنراوە .. دروست ڕاستە!.. ئەدی خۆ گولڕێژ نییە جەنابی (سیزار) ت ختووکەی فیزتی تێدا بدەیت!.

کە شێواو و لنگە و قوچیشە، ئۆباڵی لە ئەستۆی ووردی تۆدایە!.. تۆ تا ئێستا لە کوێ بوویت و ئێستاش لە کوێیت و بۆ کوێ دەچیت؟.. چ بڵێن، دەڵێین: لە گەورە گەورەی پشدەران، ڕێمان کەوتە پوورە هاجەران!. دە گەورە گەورەی پشدەران، فەرموون، تا پوورە هاجەران وەدەرنرێ!.. سبەیش ئۆباڵی پوورە (هاجەران) یش، لە ملی ئەستووری ئێوە دایە ..

هێزی پێشمەرگەی پاسۆک

کـوردم و مەردم فیداتم وەتـــەن، تا دەوامی بێ نەفەس
هەرکەسێ خاوەن شەرەف بێ، خاکی خۆی نادا بە کەس

قوتابخانەی پاسۆک
... ئازادی...

ئازادی جەوهەری بوونی مرۆڤانەی مرۆڤە. مرۆڤ بێ ئازادی لە ئاژەڵیش کەمتر و لارەمل ترە، چونکە ئاژەڵ هۆش و بیرکردنەوەی هۆشمەندانەی نییە، تا هەست بە بوونی خۆی بکات.بۆیە کە ئازادی لێ زەوت دەکرێت، یان خواستی دەمرێندرێ – جگە لە پەلە قاژەی ژیان و هەوڵی ڕەهابوونی خۆڕسکی کە دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی ڕامنەبوونی لە لایەن مرۆڤەوە – چ هەوڵێکی دیکە نادات.سەرکەوتن و مانەوەی نا ئازادانەی شۆێنەوارێک، لە دەروون و هەستی دا جێ ناهێڵێ. چونکە هەر لە بنەڕەتەوە ئەو هۆشەی نییە، تا هەست بە لە دەست چوون و زەوت کردنەکە بکات – جگە لە تاکە تاکەی باڵندە/ تەیر و تواڵ و گیاندارانێکی کێوی، کە هەستی خۆڕسکی و هەڵکەوتیان پەل کوتانێکی بەرچاوی میکانیکییان پێ دەکات .بەڵام مرۆڤ بوویەکی تایبەتی و بێ نموونەیە. مرۆڤ لە لایەکەوە هاوبەشی سروشتیە لەوەداکە لەشی بریتییە لە مادە، لە لایەکی دیکەوە هاوبەشی گیانلەبەرانە، لەوەدا کە لەشی بریتییە لە مادەی زیندەڵ. لەوە بەو لاوە مرۆڤ هیچ هاوبەشێکی لەم جیهانەدا نییە، نە سروشت و نەگیانلەبەر. چونکە هەر وەک هێزی زیندوویەتی هەموو زیندوێکی لە سروشت جوداکردەوە. هەروەهاش هێزی هۆش و لکەکانی تری کە تێکڕایان خاسیەتەکانی مرۆڤایەتی پێک دەهێنن. مرۆڤی لە هەموو جیهان دابڕی و خستیە سەر ڕاڕەوێک، کە بەر لە پەیدابوونی مرۆڤ نەدەشیا پەیدا ببێ. زیندوویەتی گۆڕانی بایۆلۆجی داهێنا، ئەم جارەیان هۆشداریی گۆڕانی کۆمەڵایەتی داهێنا ..و" مرۆڤ لە هەموو حاڵ و باراندا بە ناچاری مەخلوقێکی زاتییە. هەر ئەو خەسڵەتەش کە زادەی هۆشیەتی یەکجار جودای دەکاتەوە لە گیان لەبەری دیکە، چونکە لەواندا غەریزە هەیە دەیانگۆڕێت» .

بەڵام مرۆڤ غەریزە و هۆشە، کە هـەردەم هۆشەکەی – گەر بیەوێ– دەتوانێ جڵەوکێشی غەریزەکەی بکات . بۆیە زەوتکردنی ئازادی مرۆڤێک، مانای زەوتکردن و دانەدواوە (الغاء) ی هۆشییەتی. کە هۆشیش سەرچاوەی هەموو خەسڵەتەکانی دیکەی مرۆڤە. بەزەوتکردنی وشکبوونەوەی سەرچاوەی مرۆڤایەتی مرۆڤە!. بۆیە تەنها مرۆڤی ئازاد، مرۆڤی تەواو و ڕاستەقینەیە و هەر ئەمەشە کە شیکاری/ تەعلیلی سەرەتاسەری مێژووی مرۆڤایەتی دەکات. کە زەنجیرەیەکی نەپساوەی ملمڵانێ و قوربانیدانی بێ ئەندازە، بۆ گەیشتنە ترۆپکی مرۆڤایەتی مرۆڤ، ئەویش دەستکەوتنەوەی هەموو ئازادیەکانییەتی .

دەستەمۆ و ڕام کردن و ڕاوکردنی مرۆڤیش، بە سوار بوونی زاتی مرۆڤ و خەفەکردنی خوازەکانییەتی. یەکەم هەنگاوی شەیتانانەی ئەم ڕامکردن و کەویکردنەی، غەیری خۆ لە بنسەردا کێشانی سێبەری گومان کردنە، لە قابیلیەتی مرۆڤ و پوچانەوە و سنووردارکردنی / محدود ئازادی پتر و هۆشە. جا لەژێر هەر چارشێوە و بۆ هەر مەبەستێک بێت.جا کە مرۆڤ لای خواناسان بەرۆگری خۆدا بێت لە سەر زەویدا (خلیفە الله علی الارض) و لای مەتریالیستە مارکسیەکان بە بەهاترین سەرمایە بێت وە لای نەتەوەیەکان، تاکە هۆکاری ئەرێنی / عاملی ئیجابی سەر گۆی زەوی بێت!.. ئەگەر درۆ لە گەڵ خۆدا نەکەن و ئەم گوزارشانە بۆ ڕاوە مرۆڤ نەبێت، دەبێت دووی قسەکانیان کەون و ئازادی مرۆڤ، کە بوون و مرۆڤایەتی لە ژێر هەموو بار و هەل و مەرجێکدا بە پیرۆزی ورەوە بپارێزرێت. زەمینەی گەشە و فراژووبوون و ڕاوەستانی بۆ بڕخسێندرێ. چونکە (زاتی مرۆڤ هەموو دەم ئازاد نییە لەوەی دەیکات و نایکات. لە گەلێک باردا ئازادی ئیرادە تێی دەچێت وەک هەڕەشە لێکردن بەکاربهێنرێت. وەیا بە پارە دڵ و دەروون بکڕدرێت یاخود بە فەندی جادووگەرانە دڵ و دەروونەکە خەفە بکرێ.لەو تەرزە حاڵەتەدا زاتێتی مرۆڤ زۆر کپ دەبێتەوە، بەڵام هەر دەمێنێ و هەر خۆی بڕیار دەدا، سەر بۆ هەڕەشە دانەنەوێنێ. یان بە پارە خۆی بفرۆشێ، مرۆڤی واش هەیە لەو حاڵەتەدا زاڵ دەبێ بە سەر ترسی هەڕەشەدا و دەشکوژرێ، بەڵام واز لە باوەڕی ناهێنێ. تەنانەت کە نادروستی باوەڕی خۆشی دۆزییەوە، شەرم دەیگرێت وازی لێ بهێنێت. لەو حاڵەتەدا زات دەگاتە ئەو پەڕی زاڵ بوون بە سەر بابەتدا).

هەموو ڕووپەڕەکانی مێژوو هەڵبدەنەوە، دەبینین ئەگەر بە زەقیش شمشێری ئازادی نەبێت، ڕووداوەکان بنەخشێنێ وە پێچکەی ڕەورەوەی مێژوو، لە تاریکترین قوژبنیدا تارمایی ئازادی و ئازادی خوازیت لێ بە دەنگ دێت .بۆیە ئازادی ئەگەر هۆ و هۆکارێکی دەرخستن و چەسپاندنی مرۆڤایەتی مرۆڤ و گوزارشتی مرۆڤ بێت لە هۆشداری خۆی. لە هەمان کاتدا ئامانجی هەرە بڵند و تاقانەی هەوڵ و چالاکی و (پەلەی ژیان) ی مرۆڤە.

لەم ڕوانگەیەوە چ ڕەوای هەقە و بە چ زرە پاساوێک / تەئویلێک ئازادی بیر و چالاکی سیاسی و سەربازی لە کوردستانی شۆڕش دا، قاجاغ بێت وامان بترنجێتە ژێر خێمەی فلانەوە یان قیسارەوە. وەکو خێمە شڕەکەی بەعس، کە ئێمڕۆ ئەو لۆژیکەی/ منطق (صدام) ی گەیاندۆتە ئەو بارەی هەر خۆی، وەک قەلی کوێر لە بن ئەو خێمەیەدا هەڵنیشێ و چاوەڕوانی سەر ئەنجامی ڕەشی خۆی بکات. بێ گومان هاوخواز و نیاز و هاوفیکرەکانی (صدام) یش، لەو سەرئەنجامەیان چیتر چنگ ناکەوێت و کاروانی ئازادیش، وەکو خۆر بەری بە بێژنگی کون کونی ئەوان ناگیرێ.

شادەمارە سەرەتاکانمان

٩. دژی هیچ بەرە و لاو دەستە و کۆمەڵێکی دەرەوە و ناوەوەی نیشتمان نین، لەمپەر نەبێت لە ڕێی کورد دا.

ئازادی بیروباوەڕ و ڕا و هەڵکەوت و هەموو ئازادییەکانی دیکەی مرۆڤ، مافێکی مرۆڤانەی باوەڕ پێکراوی هەموو تاک و کۆمەڵەکانی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی، ڕێز و پیرۆزی خۆیان هەیە. بەو مەرجەی لە سەر حسێبی کەس و کۆمەڵانی دیدا نەبێت و ئازادی و سەربەخۆیی و بەرژەوەندی دەوروبەری تر لە بەین نەبەن. هەڵکەوت و بیرکردنەوە و (مزاج) و بەرژەوەندی تاکەکانی کۆمەڵیش چوون یەک نین. بۆیە شتێکی زۆر ئاساییە کە چەندین بەرە و کۆڕ و کۆمەڵو دەستە و تاقمی جوێ جوێ لە کۆمەڵ هەبن و هەر یەکەش بە ئازادی بۆی هەبێت خۆی بنوێنێ بە ڕێگە و شێوازێکی ئازادانە و هێمنانە و ئاشتیانە بۆ بەرژەوەندی و بەرەو پێشبردنی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی دەست لە کاربن.

ئێمە لەم ڕووەوە ڕێز لە قەناعەت و بیرکردنەوە و ئازادیەکانی تاک و کۆمەڵەکانی نێو کۆمەڵگەی کوردەواری و دەرەوەش دەنێین، بەو مەرجەی کە دژی سوود و بەرژەوەندی کورد و مرۆڤایەتی نەبن. ئەو کردار و گفتار و ڕەفتارانەی دژ بە بەرژەوەندی ماکی و مینۆکی / ماددی و مەعنەوی کورد دەوەستنەوە، لە سنووری هەقی خۆیان و ئازادی پیرۆز دەردەچن و دەست دەکێشنە ئازادی و بوون و بەرژەوەندی نەتەوەکەمانەوە، بۆیە بە پێی مافی ژیان و ئازادی و دەستووری مافی مرۆڤانەی نەتەوەکەمان، دەکەونە بەرەی دوژمن و بە گژداچوون و بەرەنگاربوونەوەیان دەبێتە ئەرکێکی میللی. بەشێکی پیرۆزی هەوڵ و خەباتی بەدەستهێنان و پاراستنی ماف و ئازادی میللیمان. هەروەها ئەو بەرە و لاو دەستە و کۆمەڵانەی دەرەوەی نیشتمان، کە کۆسپ و ڕێگری بەر ڕەوتی گەلان و دژی مرۆڤایەتی و گیانی مرۆڤن، بە ناچاری دوژمنی کوردیشن، بەوەی کە کورد بەشێکە لە کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی. هەموو کارێکی نێو گەلان ڕەنگ دەداتەوە لە نێو کۆمەڵگەی کوردەواری دا، کە لە سەروو هەموویانەوە داگیرکردن و چەوسانەوەی ئیمپریالیزمە. چونکە چۆن بەرژەوەندی و چارەنووسی گەلان گرێبەند و یەکە ئاواتی دوژمنانی گەلان و ئیمپریالیزمی جیهانییەکەن و دوژمنی هاوبەشی مرۆڤایەتین. بۆیە ئێمە دژی هیچ بەرە و لاو دەستە و کۆمەڵەیەکی دەرەوە و ناوەوەی نیشتمان نین، لەمپەر نەبن لە ڕێی کورد و مرۆڤایەتی دا.

ڕێز لە بیر و باوەڕ و بەرژەوەندی و هەڵکەوت و ئازادی تاکە تاکەی مرۆڤ و کۆمەڵایەتیش دەگرین، بەو میقدارەی ئەوانیش ئەو گیانە بپارێزن و پەیڕەوی بکەن. هەر لە پاڵ ئەمەدا بەوپەڕی توانامان بەرەنگاری هەر بوونێکی دووژمنکارانەی نامرۆڤانە دەکەین، کە دژی کورد و بوونی میللیمان و بەرژەوەندی جەماوەر و ئازادییەکانی نێو کۆمەڵگە بن، یان دژی گەلانی چەوساوە و زەحمەتکێشانی دنیا بن، یان لە کەرامەتی مرۆڤ کەم بکاتەوە .

{{{فەرهەنگۆک}}}

بۆ زێدە شارەزایی و بەرزبوونەوەی ئاستی ڕۆشبیریی و سیاسی هاوبیران و کۆمەڵانی خەڵکی، بە پێویستمان زانی لەم ژمارەیەوە، هەر جارەی چەند زاراوەی سیاسی و فەلسەفی شیبکەینەوە. تا لەکاتی بەکارهێنان و بەرەنگاربوونی دا، چ گرفتێ نەمێنێ. هەوڵیشمان داوە هەموو باری سەرنجەکان وەکو خۆیان بخەینە بەرچاو و لەو شوێنانەی پێویست نەبێ دەستی خۆمانی تێوەرنەدەین.پێویستە بەر لەهەموو شتێ لە بوار و بابەتی ئەم جۆرە زاراوانە ئەوە بەرچاوگرین، کە زۆر جار دروست و دەقاو دەق بەکار ناهێنرێ و مۆرکی بەکارهێنەکەی پێوە دیاردەبێت. زۆریشیان ئەوەندە لە بەریەک کێشراوەتەوە کە لە مانا ئەسڵیەکەی خۆی دوور کەوتۆتەوە .

١ – ئیمپریالیزم : Imperialism

ئەم وشەیە لە چەرخی بیستەم دا کرا، بۆ نازناوی ئەو وولاتە ئەوروپاییانەی، کە لە نیوەی سەدەی نوزدەهەمەوە دەستیان گرتبوو بە سەر وولاتانی ئاسیاوی و ئەفریقادا و ئیمپراتۆرییەتیان لە دەرەوەی سنووری خۆیان دا بووە. هەروەها ئەمەریکاش پاش ئەوەی باڵی کێشا بەسەر ئەمەریکای لاتینی و فیلیپین دا، کەوتە بەر حوکمی ئەم زاراوەیە، کە لە بناغەداتێگەیشتنێکی / مەفهومێکی ئابووری هەیە .

ئەم زاراوەیە وەکو هەر زاراوەیەکی دیکەی سیاسی، چەندین ڕوو و شێوە و جۆری بەکارهێنانی هەیە و وا لە بەریەک کێشراوەتەوە، کە لە مانا بنچینەییەکەی خۆی پتر دەگەیەنێ. کاتی خۆی " لینین" لە پەڕاوی " ئیمپریالیزم، دوا پلەی سەرمایەداری" دا بە (قۆناغی گیربوون و وەستانی سەرمایەداری) داناوە و پێنج خەسڵەتی ئیمپریالیزمی ژماردووە:

یەکەم: پرتەوی گەشەی پیشەسازی و گرد بوونەوە/ تمرکزی بەرهەم و سەرمایە.

دووەم: پەیدابوونی سەرمایەی بانکی و هاوبەشی و گرێبەندی لەگەڵ سەرمایەی بەکار "پیشەسازی". بە مانای گۆڕانی ڕۆڵی بانکەکان لە (وەسیت) ی ئابووریەوە بۆ قۆرخکردن/مۆنۆپۆڵ / احتکاری سەرمایەداری پیشەسازی .

سێیەم: ناردنە دەرەوەی سەرمایە، کە دەبێتە هۆی پابەندی ئابووری وڵاتانی دواکەوتووی بێ سەرمایە .

چوارەم: گردبوونەوەی سەرمایە لەنێو دەستی سەرمایەدارانی گەورە و دابەشکردنی بازارەکانی دنیا لە نێوان خۆیان دا .

پێنجەم: دابەشکردنی وڵاتانی دنیا لە نێوان وڵاتە ئیمپریالیستەکان دا. هەندێ نووسەری چەپڕەو، پێنجەمین خەسڵەتی ئیمپریالیزم کە لینین دیاریکردوە، بە شا خەسڵەتی ئیمپریالیزمی دادەنێن. هەندێ نووسەری دیکە بە هەر وڵاتێکی سەرمایەداری دژ بە سۆڤیەت دەڵێن: " ئیمپریالیزم". هەشن کە سیفەتی ئیمپریالیزمی دەدەنە هەر وڵاتێک کە دەست بە سەر وڵاتێکی دیکەدا بگرێت. وەک ئەوەی چینییەکان بە سۆڤیەت دەڵێن: "سۆسیال ئیمپریال" یان " ئیمپریالیزمی سۆشیالیستی" و جاروباریش بە چین دەگوترێ: " ئیمپریالیزمی چینی".

بەڵام ئەم ناو ناتۆرەیەی نێوانیان شەڕە دەندوکی بانگەشانەیە. هەر چەندە مارکسییەکان سوورن لە سەر سیفەتی ئابووریانەی ئیمپریالیزم و لە هەمان پێودانگی ١٩١٦ ی پەڕاوەکەی لینین، ئەم زاراوەیە بە کاردێنن. بەڵام لە ئاسیا و ئەفریقا دا، پتر سیفەتی سیاسی هەیە بۆ دەست بە سەراگرتنی سیاسی بەکار دێت وتێگەشتنی ئابووری دەست بە سەراگر بە زاراوەی کۆلۆنیال / ئیستعمار بەکار دێت . دەشبێت بە ئاوێتەیی بەکاربێت .

٢ –ئەنارشیزم: شاری بێ حوکمەت / الفوضویە(Anarchisme).

لە ووشەی «Anarchia»ی یۆنانییەوە هاتووە، بە مانای "بێ حکومەت" یان خۆمان پێیدەڵێین " شاری بێ حاکم". هەرچەندە وشە عەرەبیەکە و چ دەربڕینە کوردییەکە و هەتا مانای سەراوی وشەکە خۆشی، ئەو هەستە دەدات، کە نێزیکە لە بەرەڵایی و هەرکەس بۆ خۆییەوە. بەڵام چەشمەنداز و تیۆرە سیاسیەکە، لە بنەڕەتەوە لە سەر فەلسەفەی ئەوە هەڵستاوە، کە هەموو دەسەڵاتێکی سەر مرۆڤ ڕەد دەکاتەوە و بەمە بە توندڕەوترین باڵی (تاکایەتی Individualismus) دەژمێردرێت. ئەنارشستەکان لایان وایە کە دەوڵەت و یاسا و دەستووراتی سەرچاوەی هەموو چەوساندنەوە و بەڵا و نائاسوودەییەکی مرۆڤن. بۆیە داوای نەمان و لەبەینبردنی هەموو دەوڵەتانی دنیا دەکەن. تا لە شوێنی دا هاوکارییەکی خۆویستی کۆمەڵانی خەڵکی پەیدا بێت، کە مرۆڤ تێیدا هیچ بەربەستێک لە ڕێی ئازادیدا نەبێت. ئەمانە نایانەوێت بەرەڵایی و گەڕەلاوژێ پەیدا کەن، دەیانەوێ لە بری حکومەتە سەپاوەکان و ڕژێمە دانراوەکان، خەڵکی خۆیان ڕێکەون لە نێو خۆیاندا کۆمەڵگەیەکی خود مختارانەیان بێت .

ئەلیزەز کلۆزی،ئەنارشیستی فەرەنساوی دەڵی:" ئامانجی ئێمە ژیانێکی بێ دەوڵەت و یاسا" یانەیە .

«پرۆدۆن" ئەنارشستی فەرەنساوی بەناوبانگ، کە بە باوکی ئەنارشیزم دەژمێرێ،

دانەری فەلسەفەی ئەنارشیزمە، کە پاش دەرچوونی کتێبی (ملکایەتی چییە؟) ی، سیفەتی بزووتنەوەی کۆمەڵایەتیان پێبڕاوە، هەرچەندە ئەم باوەڕی بە " تاکایەتی"بووە و دژی ملکایەتی تایبەتی نەبووە، بەڵام لە گەڵ کەمکردنەوە و چێترکردنیدا بووە.(ولیام گادوین)ی ئینگلیزی بە ئەنارشستی کۆمۆنیستی هەژمارد دەکرێت و ئەو هەموو جۆرە دەسەڵات و یاسا و حکومەتێکی بە دژ و پێچەوانەی هۆش لە قەڵەم داوە .

(کرۆپاتکین) کە شازادەیەکی ڕووس بووە، بە ڕابەری ئەنارشیستی کۆمۆنیزمی هەژمارد دەکرێت. بە کورتییەکەی چەندین دەستە و باڵ و تاقمی ئەنارشیزمی جویَ جویَ هەن، هەر لەو توندڕەوانەی کە پەنا دەبەنە بەر کوشتن و خوێن ڕێژی، کە لە سەدەی نۆزەهەمدا چەندین شا و دەسەڵاتداری سیاسیان لە بەین بردووە، تا دەگاتە ئەنارشیزمی ئاشتی و هێمنی ئامێزانەی، وەکو تۆلستۆی کە پێی وا بووە، دەوڵەت پێچەوانەی سەرەتا و بنەمایدیانێتییە / کریستی/ مەسیحیەتە" و پێی وا بووە کە تەنها خۆشەویستییە مرۆڤ پێکەوە دەبەستێتەوە، دیندار و خوا نەناسیان هەیە .

دەبیَ ئەوەش بڵێین (میخائیل ئەلیکسەن درۆفیچ باکۆنین)ی ڕووس ڕابەری نیوەی دووەمی سەدەی نۆزدەی ئەنارشیستە توندرەوە کۆمۆنیسەکانی دنیا بووە و سەردەمێکیش هاوکاری لەگەڵ مارکسدا کردووە و پاشان لە (ئەنتەرناشیۆنالیستی یەکەم)، لە سەر جیاوازی لە گەڵ مارکسدا دەرچووە..

یەکەمین کۆنگری جیهانی ئەنارشیستەکان لە سالآنی (١٨٧٧) و (١٩٠٧) دا بەستراوە. بەڵام تا ئێستا ڕێکخراوێکی نێو دەوڵەتی هەمیشەییان نییە، جگە لەوەی کە بزووتنەوەی (سەندیکالیزم) لە هەندیَ وڵاتی ئەوروپایی و ئەمەریکای لاتین هەن و بە هێزیشن، بە باڵێکی (ئەنارشیزم)ی دا دەنرێن.

شازادە

پێناس...

چوار سەد و پەنجا ساڵ لەمەوبەر و لە ساڵی ١٥٣٢ دا یەکەمین چاپی کتێبی «شازادە» کەوتە بەردەسەوە. لەو ڕۆژەوە تا ئیمڕۆ سەدان جار چاپکراوەتەوە و دەیان جار سوتێندراوە و چەندین جاریش خەڵات کراوە و وەریش گێڕدراوەتە سەر زۆربەی زمانە زیندووەکانی دنیا و سەدان لێکۆڵینەوە و توێژینەوەیپێداهەڵگوتن و داشکانی لەسەر نووسراوە!.

لامان سەیرە کە تا ئیمڕۆ شتێکی ئەوتۆی لە کتێبخانەی کوردیدا لەسەر نادیترێ. جگە لە زاراوەی (میکیاڤێللێتی) کە زۆر جاران گێلانە بەکار دێت!. سەیرەکەشی لەوەدایە کە لە مێژووی کۆن و نوێی کورد دا داگیرکەرانی کورد هەمیشە تەرجەمەکەرێکی کرداری زۆر ڕازگر و بەئەمەکی (میکاڤێللی)بوون و باوە ناوەش لە کورد دا هەڵکەوتووە بە شاگردی میکاڤیللی ڕابگیرێ..

بەڵام نەک بۆ بەرژەوەندی کورد، بەڵکو بۆ پتر سەرکووتانەوەی کورد و توندترکردنی زنجیر و پێوەندی دیلێتی!. ئێمە حوکمدان بەسەر میکاڤیللی بەجێدێڵینبۆ ورد و گردی و بیرتیژی خوێنەرانی ئەم وەرگێڕانە و تەنها ئەوەندە دەڵێین: کە ئێستاش لەسەر گۆڕەکەی میکاڤیللی نووسراوە:» وشە چۆن دەتوانی هەقی ئەم پیاوە مەزنە بدات».

جا چاک،خراپ پێویستە ڕۆشنبیر و سیاسەتمەدارانی کورد ئاگاداری بیروڕاکانی بناغەدانەری زانستی سیاسەت بن.

دەستەی بەڕێوەبەری ـ ئاڵای سووری کوردایەتی

پێشەکەشی

لە نیکۆلۆ مەکیاڤیللییەوە

بۆ لۆرۆنزۆی مەزنی کوڕی بیارۆ میدیتچی

وا باوبووە کەسانێ ویستبێتیان لە شازادە نزیک ببنەوە، هەوڵیان داوە چی بەنرخ و بەهایان لەدەستدا بوو بێت و بە پەسەندیان زانیبێ، یان شازادە دڵی خواستبێتی پێشکەشیان کردووە. بەم جۆرە لە هەموو لایەکەوە دیاری وەکو: ئەسپی ڕەسەن، چەک و جل و پۆشاکی زێڕچن و مرواری و شتی لەم بابەتانەی بە سەردا باریوە.

منیش دەمەوێ دڵسۆزییەک نیشان بدەم و بەڵگەیەک بۆ نیشانەی دڵسۆزی خۆم بەرامبەر بە جەنابی پایەبەرزتان دەربخەم. لەناو ئەو شتانەدا کە هەمن هیچی وەهام نەدییەوە مایەی شانازی پێوەکردنم بێ و لە لای خۆم و جێگەی ڕێزلێنانێکی زۆر بێ. ئەو زانستییەم نەبێ کە دەربارەی کردار و ڕەفتارە پیرۆزەکانی گەورەپیاوان هەمە و لە ئەنجامی تاقیکردنەوەی دوورودرێژی خۆمەوە شارەزاییم لە کارەسات وبەسەر هاتەکانی ئەم سەردەمەی ئێستامان و وردکردنەوەی ڕووداوەکانی ڕابردوودا دەستم کەوتووە. دوای تەقەلا و هەوڵێکی زۆر بە گەڕان و کۆڵینەوە لە کردارەکانی لێهاتواندا، بگەمە سەرئەنجامێک و لە دوو توێی بەر گۆچکەیەکدا پێشکەشتانی بکەم.لەگەڵ ئەوەشدا دەزانم ئەم کارە شیاوی پایەی ئێوە نییە، بەڵام دڵنیاییم لە میهرەبانیتایە، وام لێدەکات کە پشت ئەستوور بم بەوەی ئەم کتێبەم بەچاوی سۆزەوە لێمی وەردەگرن، لەوەوە کە دەزانن ناتوانم دیارییەکی بەنرخترتان پێشکەش بکەم. کە لە ماوەیەکی کەمدا بتوانێ لەسەر لەبەری ئەو شتانە ئاگاداربن کە ساڵانێکی زۆرم بە گۆشەگیری و دڵەکوتێ و وشە و بڕگەی بریقەدار و بەرگی فشپۆش و دەستکرد بڕازێننەوە - وەکو زۆر کەست دیکە وا دەکەن - چونکە چاوەڕوانی دەستخۆشانە و سەرکەوتنی پتر لەوەی دەیهێنێ بۆم ناکەم، بەهۆی گرنگی و تازەیی بابەتەکەی!

دڵنیام لەوەی کە بە چ بەخۆنازینێکی تێدا نییە، کەسێکی نەناسراو بێ پایە و پلە خۆ لە کاروباری دەوڵەتی شازادە هەڵدەقورتێنێ و ئاڕاستەیان بکات. چونکە نیگارکێشان کە دەیانەوێ نیگاری قەڵا و چیاکان بکێشن. لە پێ دەشت و دۆڵەکان دا بارگە دەخەن و سەردەوکەونە سەر لوتکەکانیش بۆئەوەی بە پێ دەشتەکاندا بڕوانێ نیگاری تەواویان چنگ کەوێ. بەم شێوەیە دەبێ شازادە بێت تا تەواو لە ناخ و سروشتی گەل بگەیت و پێویستیشە تاکێکی گەل بیت تاشارەزای هەڵکەوتی شازادان بێت. بەم پێیە بۆم بووم هەیە لە بەڕێزتان داوا بکەم ئەم دیارییە چکۆلانەیەم بە هەمان گیانەوە لێوەربگرن کە پێشکەشتانی دەکەم.

ئەگەر فەرمووتان و چاوتان بە بابەتی ئەم کتێبەدا خشاند بۆتان ڕوون دەبێتەوە کە لە ناخەوە دەخوازم بەو بەهرە و توانا و بەخت و جەختەی هەتانە بتانبینم بگەنە ئەو پایە و پلە مەزنەی کە لێتان دەوەشێتەوە و شانتان هەڵدەگرێ. ئەگەر ئەرکی ئەوەشتان کێشا لە تەلاری بڵدتانەوە سەرێک بکێشنە لانەی وێرانەم، دەبینن کە شیاوی ئەو هەموو دەردانە نیم، دەیان چێژم کە بە هۆی بەختی ڕەشمەوە دووچاریان بووم.

یەکەم :

(حکومەتانی جۆراو جۆر و شێوەی درووست بوونیان).

ئەو حکومەت و شانشینانەی کە حوکمی ئادەمیزادیان کردوە لە کۆنەوە و ئەوانەی ئێستاش حوکمیان دەکەن، لەم دوو شێوەیە بەدەرنین: یان « کۆماری شێوەی» شایانە «بوون حوکمی» شایان» ەش پشتاو پشتە، بە جۆرێک کە حوکمەکە ساڵەهای ساڵ لە یەکێکەوە دەکەوێتە دەست یەکێکی دی لە کەسانی بنەماڵەیەک دا. یان تازە باو و دروست بووە،»شایەتی» تازە باویش یان ئەوەتا لە هەموو شتێکدا تازەیە، وەکو ئێستای میلان، کە «فرانسیکو سفۆرزا»یان کردە شای خۆیان، یان پارچە زەمینێکی تازەیە دەخرێتە سەر هەرێمی شازادە بەرۆگرەکە، وەکو باری هەرێمی ناپۆلی کە شای ئیسپانیا حوکمی دەکات و ئەم هەرێمە دەست کەوتووانەش یان ئەوەتا ڕاهاتوون بەم جۆرە حوکمە، چونکە پێشتر لە بندەستی شازادەیەکی تردا بوون. یان ئەوەتا دەوڵەتێکی سەربەخۆ بوون، کە خراونەتە سەر وڵاتی شازادە. جا چ بە زەبری لەشکری خۆی بێت، یان بە هێزی یەکێکی دیکە، یان بە هۆی بەخت و بەهرە و لێهاتووییەوە کەوتۆتە دەستی .

دووەم:

(شایەتییە بەرۆگرەکان)

لەم ڕووپەرانەدا لە سەر کۆماریەکان نادوێم، لە بەر ئەوەی لە شوێنیکی دیدا بە درێژی لێیان دواوم، بەڵام تەنها قسە لە سەر شایەتییەکان دەکەم و باسی چۆنێتی بەڕێوەبردن و پارێزگاری جۆرەکانی دەکەم .

پێشەکی، ئەرکی بەرێوەبردن و پاراستنی شایەتییە بەرۆگرەکان، لەو جێگایانەدا کە خەڵکی بە فەرمان ڕەوایەتی بنەماڵەیەک ڕاهاتوون ساناترە لە هی ئەو وڵاتانەی کە تازە دەخرێنە بەر باری حوکم. چونکە لە هەل و مەرجێکی وادا مرۆپێویستی بە دەستکاری و دەستکێشانە داب و دەستوری چەسپاو و گونجاندن لەگەڵ باری چاوەڕوان نەکراودا نابێت .

بەم جۆرە ئەگەر شازادە چاپووک و کارامە بێ دەتوانێ هەمیشە پایەکی خۆی بپارێزی، مەگەر کارەساتێکی کتوو پڕی دژوار بێتە پێش و وەدەرنرێت، هەتا ئەگەر دەریش نرا، دەتوانێ لە گەڵ یەکەم نوچدانی بەختی شازادەی نوێ دا شوێن و پلە و پایەی خۆی بستێنێتەوە .

نمونەشمان هەیە لە سەر ئەوەی کە دەڵێین: لە ئیتالیادا (دوق فیزار) کە توانی لە بەرانبەر هێرشەکانی فینیسیەکاندا لە ساڵی (١٤٨٤) و هێرشەکانی پاپا یولوی لە

ساڵی ١٥١٠ دا خۆی ڕاگریت. تەنها بە هۆی یەک شتەوە بووە، ئەویش خانەدانی و کونیەتی بنەماڵەکەی بووە لە فەرمانڕەوایەتی ئەو شازەدا. جا لە بەر ئەوەی، شتێکی سروشتییە کە شازادەی ڕەوای/ شەرعی، بە پێی پێویستی بوونی لە بار شانی خەڵکی گران نەبێت وە ئاسایشە کە زۆر خوشیان بووێت.

ئەگەر لە ڕادە بە دەریش خراپە نەکات، کەوا لە خەڵکەکە بکات لە بەر چاویان کەویت .. دەشێ هاوڵاتیانی هۆگری بن و بە درێژایەتی فەرمانرەواییەکەی چاو لە سەرپێچی و گۆڕان کاریەکانیش بپوشن. چونکە حوکم گۆرکێ، دەرگا بۆ گۆڕانی دیکەش ئاوالە دەکاتەوە .

سێیەم:

(شایەیتیە تێکەڵەکان)

هەمیشە دەسەڵاتی نوێ، ڕوو بە ڕووی تەنگ و چەڵەمە دەبێتەوە .کاتێک کە دەوڵەت نوێ نەبێت، بەڵکو ئەندامی دەوڵەتێکی تیکەڵ بێت، وەکو هەر دەوڵەتێکی نوێی تر بە عادەت ئاژاوەی تێدا سەر هەڵدەدات. چونکە خەڵکی خۆیان حەز بە گۆڕانی فەرمانڕەوایەکانیان دەکەن، بەو نیازەی باریان سووک تر بێت. ئەم باوەڕشە هانیان دەدات کە شۆڕش دژی ئەو فەرمان ڕەوایانەیان بەرپا بکەن کە هەڵیانی خەڵەتاندون، بە تایبەتی ئەگەر بۆیان دەرکەوێت لە بارێکی خراپەوە چونە بارێکی خراپتر ..

ئەمەش سەرئەنجامێکی حەتمی ئەو هۆ بەڵگە نەویستەیە کە سەربازانی داگیرکەر ئەشکەنجەی خەڵکی دەدەن و ئەو داگیرکەرە، چەندین کاری ناڕەوا و دزیوی دەوەشێتەوە. بەم جۆرە هەمیشە دوژمنانەت ئەو کەسانە دەبن کە بە هۆی داگیرکردنی ولاتەکەیانەوە زەرەرە و مەند بوون، ناشتوانێ تا سەر دۆستایەتی ئەوانە ڕاگرێ کە هاریکارییان کردوە لە دەست خستنێ سەر زەمینە نوێیەکان.چونکە ناتوانێ هەرچیان ویست بۆیان جێبەجێ بکا و ناشتوانێ توندو گرژ بێت لە گەڵەیاندا، چونکە خۆی بە قەرزار باریان دەزانێ. لەبەر ئەم هۆیانە چەند بە توانا و دەسەڵات بێت هەر پێویست بە لایەنگیری دانیشتوانی وڵاتەکە هەیە تا بتوانێ تێیدا بمێنێتەوە.

لەوانەیە ئەو هۆیانەی باسم کردن، ئەوە دەرخەن کە بۆچی لویسی دوانزەهەمینی پاشای فەرەنسا، هەر زوو لە میلان وەدەرخرا، پاش ئەوەی بە هۆی لەشکرە بە هێزەکەیەوە گرتبووی. ئەمە لە کاتێکدا ئەو هێزەی دەرپەڕاند تەنها هێزە کەمەکەی (لودوفیکو) تێ نەدەپەڕی، کە هەر لە سەرەتاوە دەیانتوانی ئەم کارە ئەنجام دەن. چونکە ئەو خەڵکانەی کە لە سەرەتاوە پێشوازیان لە شای فەرەنسا کردبوو، هەر زوو بە زوو پشتیان تێکرد. چونکە ئەو دەسکەوتانەی داياننابوو چنگیان کەوێت،

نەهاتە دی. ئیدی لە وزەیاندا نەبوو چیدی بە حوکمی شازادەی نوێ بدەن، ئەوە بوو وەدەریان نا .

دەبێ ئەوەش بڵێین ئەگەر دەسەڵاتدارێک ناوچەیەکی گرتەوە، کە پێشتر لێی هەڵسابن. ئەمجارەیان هەروا بە ئاسانی لە دەستی نادات. چونکە ڕووبەڕووی شۆڕش بۆتەوە چیدی سڵ لە سزادانی تاوانباران و سەرکوتکردنی ئاژاوەچیان ناکاتەوە. کەلێنەکان خۆشی پڕدەکاتەوە، ئەوە بوو جاری یەکەم هەر کە (دوق لودوفیکو) لە سنوری میلان دەرکەوت، ئیدی فەرەنسیەکان دەسەڵاتیان بە سەر شاردا نەما. بەڵام جاری دووەم شارەکەی جێنەهیشت و دەسەڵاتی هەر بە سەرشاردا مایەوە هەتا ئەو کاتەی هەموو دنیا گەلەکۆمەکیان لێکرد و پاش ئەوەی سوپاکەی تێکشکا و ناچار بوو بە تەواوی لە ئیتاڵیا بکشێتەوە. ئەمەش لە بەر ئەو هۆیانە بوو کە باسم کردن.

بە هەر حاڵ هەر دوویانم ئاوێتە کردن .. مادام باسی ئەوە هۆ گشتیانەم کرد کە بوونە هۆی تێشکانی لە جاری یەکەم. ماوەتەوە سەر ئەوەی کە لەو هۆیانەش بدوێم کە بوونە هۆی تیشکانیان لە جاری دووەمدا و ئەوە ڕوون کەمەوە کە فەرەنسا دەیتوانی چی بکات، تا بەر لەو تێشکانە بگرێت. یان ئەو شتانەی کە دەسەڵاتێکی دیکەی جگە لە پاشای فەرەنسە، پەنای دەبردە بەر ئەگەر لە شوێنی ئەو دا بوایە کە ئەو نەیکردن.

پێویستە سەرەتا ئەوە بەر چاوگرین، ئەو دەوڵەتانەی کە بە زۆر یەک دەخرێت لە گەڵ دەوڵەتیکی دامەزراودا یا ئەوەتا یەک نەتەوەن و بە یەک زمان قسە دەکەن یا نا.زۆر سانایە کە ئەم خستنە سەرە بمێنێتەوە بە تایبەتی ئەگەر ئەو دەوڵەتەی خراوەتە سەر دەوڵەتە کۆنەکە بە ئازادی ڕانەهاتبێ. پێویستیشە بۆ ڕاگرتنی ئەم بارە دوور لە هەموو مەترسیەکەوە ئەو بنەماڵەیەی کۆن فەرمان ڕەوا بوون، لە ڕەگو ڕیشە هەڵکیشرێن. ئەوەی دەمێنێتەوە ئیتر ئاسانە، چونکە ئەو بارەی هەبووە وەکو خۆی ماوەتەوە و چ گۆرانێکی بە سەردا نەهاتوە بۆیە خەڵکی بە هێمنی مل بۆ دەسەڵاتی تازە دەدات. ئەمەش بە ئاشکرا لە (پۆرگەندیا) و (بەریتانی) و (گاسگۆنیا) و (نۆرماندیا) دەبینرێت، کە لە زەویەکەوە لە گەڵ فەرەنسادا یەکیان گرتووە. لە گەڵ ئەوەشدا کە جیاوازییەکی کە لە زمانەکانیاندا هەیە بەڵام نەریت و ڕەوشتی خەڵکی لە هەموویاندا لێک دەچن و دەتوانن پێکەوە بگوزەرینن و برایانە لە گەڵ یەکدا بژێن. پێویستە هەر کەسێک وڵاتێکی وای بکەوێتە دەست و بیەوێت لە دەستی نەدات، هەمیشە دوو شتی یەکجار گرنگ لە بەر چاوگرێ .. یەکەمیان: قەڵاچوکردنی بنەماڵەی فەرمان ڕەوا کۆنەکە و دوەمیان: نە گۆرێنی بنەڕەتی دەستوراتی ئەو وڵاتانە و یاساکانی باجگری. بەم جۆرە دەتوانرێ لە ماوەیەکی کەمدا دوو دەوڵەت یەک بگرن و دەوڵەتێ دروست کەن .

بەڵام کە یەکێ ناوچەگەلێکی جیاواز لە ڕووی زمان و یاسا و داب و دەستورەوە دەخاتە سەر وڵاتەکەی، خۆی توشی گرفت و کێشەی زۆر گەورە دەبێت و بەسەردا زاڵ بوونیان بەختێکی چاک و چالاکیەکی بەردەوامی زۆری دەوێت. لەرکێفی خۆیدا بیانهێڵێتەوە، لەوانەشە چاترین و دڵنیاترین ڕێگای ڕزگاری ئەوە بێت کە فەرمان ڕەوا نوێیەکە بنکە و بارەگای بەرێتە ناوچە تازەکە، ئەمە درێژە بە مانەوەی داگیرکردنەکە دەدات. تورکەکان لە یۆناندا ئەمەیان کرد، چونکە لە گەڵ ئەوەش دا تورکەکان هەرچیان پێدەکرا، کردبوویان بۆ مانەوەی یۆنان لە ژێر دەستیان دا. بەڵام نەیاندەتوانی بیهێڵنەوە ئەگەر تورکەکان نەچوونایەتە یۆنانەوە، بوونی داگیرکەر لەو شوێنە داگیرکراوانەدا یارمەتی ئەوەی دەدەن، کە لە نێزیکەوە ئاگای لە بار و بواری ناوچەکە بێت و هەر ئاژاوەیەک ڕووی دا، خێرا بە خێرا چاری بکات، بەڵام دوور بوو کاتێک بە ئاگا دێت کە کار لە کار ترازابێت و چارەشی سەخت دەبێت، سەری ئەمەش ناوچە داگیرکراوەکە نابێتە جێی چاوچنۆکی/ تەماعی کاربەدەستانی فەرمانڕەوا و داگیرکەرەکە. چونکە خەڵکی چاویان لەوە دەبێت ڕاستەوخۆ هانابەرنە بەر خۆی. جا لە بەر ئەوەی خەڵکی حەز دەکەن لایەنگیری خۆیان بۆ فەرمان ڕەوا دەربڕن ئەمە وایان لێدەکات خۆشیان بووێ یان ئەگەر خۆشیان نەوێست لێی بترسێن. ئەگەر دەوڵەتێکی بێگانەش ویستی پەلاماری ئەم ناوچەیە بدات، کە دیتی بارەگای فەرمانڕەوای تێدایە سڵی لێدەکاتەوە. هەر ئەوەی دەزانی هەڵفڕاندنی لە شوێن و بارەگای خۆیدا هەروا سانابیە .. بێگومان چاکترین چارەش ئەوەیە لە یەک دوو شوێنی ستراتیژیدا، کە بۆ دانیشتوانی وڵاتەکە خۆی تێیدا دروست بکات. چونکە یان ئەوە دەبێ ئەمە بکات، یان سەربازێکی زۆر لە ناوچە داگیرکراوەکەدا مۆڵ دات.

ئەم مۆڵگایانەش لە سەر شازادە زۆر ناکەون، دەتوانێ سەرەتا ئەو مۆڵگایانە دروست بکات و خەڵکەکەی تێبێنێ و سووکە خەرجییەکیان بکات. بەم کارەی تەنها زیان بەو کەسانە دەگەیەنێت کە زەوی و زار و ماڵەکانیان لێ زەوت دەکات و دەی دات بە هاونەژادەکانی خۆی. کە ئەم زیان لێ کەوتووانەش لە چاو خەڵکی ناوچە داگیرکراوەکەدا زۆر کەمن و پاش ئەوەی ملکەکانیان لی زەوت دەکرێ ڕووت و قوت دەبنەوە و پەرەوازە و هەژار دەکەون کە ئیدی ناتوانن چ زیانیک بە شازادە بگەیەنن .. لە لایەکی ترەوە دانیشتوانێ کە بەر ئەم زەبرە نەکەوتوون سەرکز دەگرن و بە سانایی مل دەدەن لە ترسی ئەوەی شازادە نەوروژێنن و دوچاری هەمان چارەنووس نەبن. بە کورتی ئەم مولگایانە چ لە سەر شازادە ناکەون و لایەنگیرو دڵسۆزیشی دەبن .دەبێت ئەوە بەرچاوگرین کە یان دەبێت میهرەبان بین لە گەڵ خەڵکیدا یان لە ناویان بەرین. چونکە ئەوان دەتوانن تولەی سووکە دەست دریژی بکەنەوە بەڵام ناتوانن چ

بەرابەر خراپەکاری قورس و کاریگەر بکەن. بویە ئەگەر ویستمان خراپەیەک لە گەڵ کەسێکدا بکەین دەبێت ئەو خراپەیە ئەوەندە گران و کوشندە بێت کە تواناى تۆڵە کردنەوەی نەبێت .

بەڵام هیشتنەوەی سەربازگە و بنکە سەربازیەکان لە بری مولگە هاونەژادەکان یەگجار زۆر دەکەوێت لە سەر شازادە و هەرچی پوڵ و دارایی هەیە هەڵی دەلوشێ بەوە لە باتی ڕیشمان دەست کەویت سملیشی دەنیینە بان، جگە لەوەی کە ئەم سەربازگایانە هەستی هەموو خەڵکە داگیرکراوەکە دەوروژێنن کە دەبینن سەربازگاکان بە هەموو لایەکدا بڵاو بوونەتەوە، ئەم هەستی پەستییە هەموو خەڵکیت لێ دەکەنە دوژمنێ کە دەتوانن دەست لێ بوەشێنن، چونکە ئەمانە با تێکیش شکابن بەڵام هەر لە سەر مولک و ماڵی خۆیانن بەم پێیە سەربازگاکان بێ سوودن و مۆڵگا هاونەژادەکان سوود بەخش و کاریگەرن .

دەبێ فەرمان ڕەوای ناوچە داگیرکراوەکە خۆی بکاتە ڕابەر و پارێزگاری دراوسێ لاوازەکانی و هەوڵی لاواز کردنی بە هیزەکانیان بدات و لە هەڕەشە و شاڵاوی بێگانەیەکی بە دەسەڵاتی وەکو خۆی بیان پارێزێ بەم شێوەیە هەمیشە لە بارێکدا دەبێت داوای ناوبژی کردن و ڕیش سپێتی لە نێوان دراوسێ ناتەباکانی دا لێ بکەن لە تەماع و ترساندا. ئەوە بوو (ئیتولیتەکان) داوایان لە ڕومانیەکان کرد بچنە ناو ولاتی یونانەوە ئەو بوو هەر ناوچەیەک تێی دەچوون خەڵکەکەی پێشوازیان لی دەکرد دەستووری گشتی وا بووە کە بێگانەیەکی بە هێز دەچێتە میرنشینێکەوە یەکسەر خەڵکە لانەواز و بێ دەستەکەی دەبنە لایەن گرو و دۆستی، ئەمەش لە داخی فەرمانرەوایانی پێشویان دەکەن. بەم جۆرە فەرمان ڕەوا تازەکە بە سانایی خانەدان و پیاوەماقوڵان دەکێشێتە لای خۆی چونکە ئەمان بەراستی دەیانەوێ لایەنگیری دەوڵەتی تازەبن، بەهەر حاڵ دەبێت لەوە بە ئاگا بین کە نەهێڵێ ئەمانە سەریان زۆر زل بێت و بەهیزبن.

ئاوا دەتوانێت بە هۆی هیزەکانی خۆی و بە لایەنگیری ئەم پیاوە ماقوڵانە بە سانایی دەستی دەستدارانی میرنشینە نوێیەکە ببڕێتەوە و ببیتە فەرمانرەوای تاک و ڕێنیابی هەموو کارو بارێکی میرنشینەکە .بەڵام ئەوەی دروست لە سەر ئەم شێوازە حوکم دەکات کاتێک بە خۆی دەزانێت هەرچی هەیەتی لە دەستی داوە لەو ماوە کورتەی حوکمڕانیدا تووشی سەدان کیشەو ئاژاوە و گێچەڵ دەبێت .

ڕومانییەکان لە هەموو ئەو ناوچانەی داگیریان کردبوو گەلێ سیاسەتیان بە کار هینا، مۆڵگا و سەربازگایان دروست دەکرد و خانەدان و پیاوە ماقولانیان لە خشتە دەبردو بێ ئەوەی بێڵن خۆیان قایم بن دەسەڵاتی کەن، دەستانیان خامۆش دەکرد.

ڕێیان نەدەدا بێگانە لە ولاتەکەیاندا دەست پەیدا کەن ولاّتی یۆنان بۆ نمونەیەکی هەڵکەوتوی بێ وێنە دێنمەوە .. ئاخیکان و ئینولیکان کردە دۆستی خۆیان و شانشینی مەکدونیایان لە ناو برد و ئەنتاکیەکانیان دەرپەڕاند، ڕێشیان نەدا ئاخی و ئینولی دۆستیان پەل بهاوێژن و دەسەلاّتەکانیان زیاد کەن. چ ئاوڕیشیان لە تەماع نەدایەوە کە فیلیب دەی خستنە بەریان کە دەیویست دۆستایەتیان بکات تا تەواوێ کەمدەستیان کردو ڕێشیان نەدا بە ئەنتیمۆس لە گەڵ ئەو هەموو هیزەشدا دەست بە سەر شتێکی یونان‌دا بگرێت. ڕۆمانەکان هەر ئەوەیان کردوە کە دەبێت شازادە ژیرەکان بیکەن ئەوانەی کە هەر بە کاروباری حازریانەوە خەریک نابن، بەڵکو دووربینی دەکەن لەوەی کە داهاتوو چیان بۆ پێش دێنێ، خۆی بۆ ساز دەدەن و پێش بە سەر ئەنجامەکانی دەگرن، چونکە مرۆ هەر کە پێش بینی کارێکی کرد ئیدی چارەکەی سانا دەبێت.بەلاّم ئەگەر دەستە و ئەژنولێی دانیشێت تا بەر ماڵی پێ دەگرێت، ئەوسا بێ سوودە چارەی، چونکە کار لە کار ترازاوە و .. ئەمەش دروست لە نەخوشیەکانی سینەدا دەوترێ، کە دکتورەکان دەڵێن: لە سەرەتاوە دیاری کردنی گرانە و چارەی ئاسان .. بەلاّم کە لێی گەڕا بێ چارە بمێنێتەوە ئەوسا دیاری کردنی زۆر سانا، وەلێ چاری نابێت .

کاروباری دەوڵەتیش هەر وایە، چونکە ئەگەر پێش قەوماوەکە هەستی پێ بکرێت، کە مرۆی ژیر دەتوانێ ئەو هەستە بکات، بە مانای دەتوانێ چارەسەری بکات، بەلاّم ئەگەر زەین کوێری هەر هیشتییەوە تا بەر هەست و چاوی هەموو یەکێک کەوت، ئەو جا چارەی نابێت .

بۆیە کە ڕومانەکان، هەر زۆر پێش قەومانی کارەکە هەستیان پێ دەکرد، بۆیە بە پێ ئەوە چارەیان بۆ دەدوزیەوە، عادەتیشان وابووە کە نەیەڵن بتەنێتەوە نە بادا شەری لێ بقەومێ .. چونکە دەیانزانی شەڕ بەری پێ ناگیرێ، تەنها دەتوانرێ دوا خرێت زۆر جاریش وا دەکەوێت کە ئەو دوا خستنە لە سوودی لاکەی دیدا بێت لە بەر ئەمە بووە لە گەڵ فیلیپ و ئەنتیموساشدا لە یونان کەوتنە جەنگەوە، تا لە ئیتاڵیادا لە گەڵیاندا نەکەن لە گەڵ ئەوەشدا ئەو کاتە دەیانتوانی خۆ لە هەردوو جەنگەکە لابدەن . بەلاّم ئەمەیان نەکرد و گوێیان نەدایە ئەوەی کە سوودی دواخستن لە سەر هەموو زارانە، وایان بە چاک زانی خۆیان بدەنە دەست جوامیری و دوور بینی خۆیان. چونکە لەوانەیە ڕۆژگار هەموو شتێکی بە دەمەوە بێت، چ گوێش نەداتێ شەڕی لێ دەکەوێتەوە یان خێر .

جا با بادەینەوە سەر فەرەنسا و بگەڕێین بزانین هیچی لەمانە کردوە، کارم بە شارل نییە تەنها قسە لە لویس دەکەن، کە دەتوانین کردارەکانی چێتر بە دی

کەین. چونکە ماوەیەکی پتر دەستی بە سەر ئیتاڵیادا کیشابوو. ئەگەر وەگەڕێین دەبینین تەواو بە پێچەوانەی ئەو شتانەی گتومن ڕەفتاری کردوە شتانێک کە دەبوایە بیکردنایە تا دەوڵەتێکی بیگانەی لە چنگی خۆیدا بهشتایەوە فینیسیەکان شا لوویسیان بانگ هیشتە ئیتاڵیاوە، تا بتوانن بە هۆی ئەوەوە نیوەی لومباردیان چنگ کەویت من چ سەرزەفشتێکی شا ناکەم لەو هاتنەدا و نەڕەخنەشم هەیە لەو دەورەی گێڕاویتی .. چونکە بە نیازی پی هاویشتنە نیو ئیتاڵیاوە کردونی .. بێ ئەوەی چ دۆستێک شک بەریت و بە هۆی بەد کرداری شا شارلی پیش خۆی هەموو ڕێگاکانیشی لێ تەنرابوو. بۆیە ناچار بوو بە پیر هەر دۆستایەتییەکەوە بچیت لە ڕێگەدا توشی بێت هەلیش دەکەوت بەرنامە و نیازەکەی سەریان بگرتایە ئەگەر لە کارەکانی دیدا نەکەوتایەتە هەڵەوە.

هەر بە گرتنەوەی لومباردیا، شا ئەو ناو و ناوبانگەی پەیدا کردوە، کە کاتی خۆی شارل لە دەستی دابوو، پاشان (جیتوا) ملی بۆ داو (فلورەنسیەکان) بوونە دۆستی و مارکیزی (نانتوا) و دووقەکانی (فیرارا و بینتی فیلژی) و خانمی فۆرلی و خانەدانانی (فانیزاویسارء و ڕیمینی کامیرننو ئەناپیوم پینو) و دانشتوانی "سیناو پیزاو"ش لێی نیزیک بوونەوە و هەوڵی دۆستایەتییان دەدا.

بێ گومان فینیسیەکان هەستیان بە سەرئەنجامی هەڵەشەیی خۆیان کرد، کە چۆن ئارەزووی دەست بە سەراگرتنی چەند شارو و شاروچکەیەکی لومباردیا بوە هۆی ئەوەی شا دەست بە سەر دوو لە سێ ی ئیتاڵیادا بگرێت .

بێ گومانیش شا دەیتوانی ناوبانگ و ئەو زەمینانەی گرتبوشنی بپاریزرێ ئەگەر ئەو ڕێگایانەی بگرتایە کە باسم کردن، هەر وەها بە دڵنیایی دەیتوانی ئەو دۆستانەی لارە دەستی بن، کە بە ژمارە زۆر و بە توانا هیچ بوون و هەمیشەش لە ترسی کەنیسە و فینیسیا دەست لە سەر دڵ بوون، بویە ناچار بوون هەر بە دەوریەوە بن و ئەم گردبوونەوەشیان لەوانەی کە هیشتا توانا و ناوبانگێکیان مابوو دەی پاراست .

بەڵام لەبری ئەمە بکات، جارێ بەتەواوی پێی نەنابووە (میلان)ەوە کە یارمەتی (پاپا ئەلیکساندەر)ی دا بۆ گرتنی ڕومانا. لە بێ هۆشی خۆیدا هەستی بەوە نەکرد کە بەمە خۆی لاواز دەکات. کاتی پشتی ئەو دوستانەی بەردا کە هانایان بو هینا بۆ ئەوەی بیان پاریزێت کەنیسەشی بە هێز کرد بەوەی کە دەسەڵاتێکی دنیاییشی خستە سەر باری ئەو دەسەڵاتە ڕوحییەی هەیبوو .. بەمەش تەواوێ بە هیز بوو. پاش ئەوەی لە لەتری یەکەمدا خۆی پێ نەگیرایەوە و ناچار بوو مل لە هەڵەی دیش بنی. چونکە دەیویست بەر لە تەماعی ئەلیکساندەر ببڕێتەوە و نەیەڵێ ببێتە فەرمانڕەوای توسکانیا ئەمە وای لی کرد جارێکی دی بگەرێتەوە ئیتاڵیا .

بەوەش دەستی هەڵ نەگرت کە کەنیسەی بە هیزکرد. چاوی بریبوە وڵاتی (ناپۆلی) یش کە لە گەڵ شای ئیسپانیادا لە نێو خۆیاندا بەشیان کرد. بەمەش کە جاران تاکە سەرداری ئیتالیا بوو، شەرێکێکی بۆ خۆی پەیدا کرد کە دەقەومی هەموو ئەوانەی ناقایلن پێی و لێی دەتەکنەوە پاڵ بدەنە پاڵی ئەو برا بەشە .. لە بری ئەوەش شایەکی سەربەخۆی لەو ولاتەدا دابنایە، هات ئەوی دەرکرد و یەکێکی دی هێنا کە هەردەم بتوانێ لە ولاتەکە دەری پەرێنێ.

ئارەزووی پەیدا کردن و دەست بە سەراگرتن غەریزەیەکی سروشتی و باوە بۆیە کە بە توانایان دەتوانن شتێ دەست خەن هەمیشە دەست خوشانەیان لێ دەکرێت و لۆمەیەکیان نایەت سەر .. بەڵام ئەگەر نەیانتوانی بەم کارە هەستن و لە گەڵ ناتواناییشیاندا هەر سوور بوون لە سەری ئەوا دەبنە جێ سەر زەنشت و سەر کۆنەی خەڵکی. لە بەر ئەم ئەگەر فەرەنسا بیتوانیایە تەنها بە هێزەکانی خۆی (لۆمباردیا)ی بگرتایە، دەبوایە سێ و دووی لێ نەکردایە، بەڵام کە نەی دەتوانێ هەڵەی کرد، کە لە گەڵ ئیسپانیادا کردی، خۆ ئەگەر عوزری ئەوەی بۆ بخوازین کە ناچاری وای لێ کرد لۆمباردیا لە گەڵ فینیسیەکاندا دابەش بکات. چونکە ئەم دابەشکردنە مەهانەیەک بوو شای فەرەنسا پەنای بردە بەر بۆ پێ هاویشتنە ئیتاڵیاوە. بەڵام چ بەهانەیەکمان چنگ ناکەوێ بۆ ئەم دابەش کردنە نوێیە، کە هەڵ دەگرێ جێ ڕەخنە و سەرزەنشت بێت، چونکە پێویست و جیگەش نەبوو.

بەم جورە لویس ئەم پێنچ هەڵانەی کرد:

یەکەم: ڕیشەکیشکردنی دەوڵەتە چکولەکان، دووەم: دەسەڵاتی تاکە فەرمانرەواییەکی لە ئیتالیادا بە هیزکرد، و سێیەم: بێگانەیەکی بە هیزی کیشایە ولاتەکەوە، چوارەم: ئەرکی دروست نەکرد .. لە گەڵ ئەم هەلانەشی دا ئەگەر بهاتایە و بژیایە دەیتوانی خۆی لە زیانیان لابدات ئەگەر هەڵەی شەشەمی نەکردایە بە گرتنی دەوڵەتی فینیسیەکان .. چونکە ئەگەر کەنیسەی بە هیز نەکردایە و ئیسپانیەکانی نەکیشایەتە ئیتالیاوە ئەو کارەی پێویست و ڕەوا دەبوو بۆ سەر پێ شۆرکردن و ڕیسوا کردنی ڤینیسییەکان، بەڵام پاش ئەوەی ئەو کارانەی قەوماندبوو نەدەبوایە بە هیچ شێوەیەک ڕێگە بداتڤینسییەکان ماڵوێران کەن. چونکە ئەگەر فینیسیەکان بە هیزبوونایە نەیان دەهیشت کەس چاو ببرێتە لۆمباردیا .. چونکە یەکەم: قایل نەدەبوون بە هیچ کارێک ئەگەر ناوچەکە بۆ خۆیان مسوگەر نەکەن، و دووەمیشیان: لە بەر ئەوەی کە ئەوانی تر نەیان دەویست ناوچەکە لە ژێر چنگەی فەرەنسا دەربینن تا بیدەنە فینیسیەکان، نەشیان دەویرا پەلاماری هەر دوو لایان بدەن پێکەوە .

ئەگەر بووترێ شا لویس بۆیە ڕومانای دایە دەست پاپا ئەلیکساندەر ووڵاتی ناپۆلی

دایە ئەسپانیەکان تا خۆی لە شەڕ لادات .. من لە بەرانبەر ئەمەدا قسەکانی پێشوم دووبارە دەکەمەوە، کە مرۆ نابێ بۆ ئەوەی خۆی لە شەڕ لادات ڕێگە بدات ئاژاوە و فەرتەنە تەشەنە بکات، چونکە بەم ڕیگەدانەی بەری شەڕی پێ ناگیرێ، بەڵکو تەنها پێ ی دوادەخرێت، کە بە سوودی نەیاران دەشکێتەوە. ئەگەر یەکێکی دیکەش بلێ شا بۆیە ئەمەی کردوە لە پاداشتی ئەوەدا بووە کە پاپا قایل بووە ژنەکەی تەلاق بدات و پلەی کاردینالی داوە بە ڕۆهان، من وەڵامی ئەمە دواتر لەوێ دا دەدەمەوە کە دێمە سەر باسی بەڵێن و گفتەکانی شازادان و چۆنیەتی بردنە سەریان بەم جۆرە شا لویس لومباردیای لە دەست دا لە بەر ئەوەی پەیرەوی ئەو مەرجانەی نەکرد کە شازادەکانی دیکە پێڕەویان کردوە، ئەوانەی کە ولاتانیان داگیرکردوە و ویستوویانە هەر تێیدا بمێنێتەوە. ئەم مەسەلەیەش موعجزەیەکی تێدا نەبووە، بەڵکو کارێکی یەکجار ئاسایی و ڕێ تێ چوو بووە.

کاتێ (ماڵانیتن)ی کوڕی پاپا ئەلیکسەندەر، کە بە قەیسەری بورجیا دەناسرا لە گرتنی ڕوماندا بوو .. لە شاری نانت، لەم بارەیەوە لە گەڵ کاردینال ڕۆهاندا دووام .. کاردینال پێ ی ووتم: ئیتالیەکان هیچ لە بارەی کاروباری جەنگەوە تێ ناگەن، منیش ووتمێ: کە فەرەنسیەکانیش چ لە کاروباری سیاسی سەر دەر ناکەن، خۆ ئەگەر سەریان دەربکردایە هەرگیز ڕیگەیان نەدەدا کەنیسە بەم هیزەی ئێستای بگات .. تاقیکردنەوە بۆی دەرخستوین کە پایەداری کەنیسە لە ئیتالیادا و بە هێزی ئیسپانیا تێیدا، دەستکردی فەرەنسان. بەرهەمی ئەم دەستکردەش ماڵ وێرانی فەرەنسا خۆی بووە. لە منەوە دەستورێکی گشتی بە دەست دەخەین، کە بەدەگمەن وایە دەرنەچێت، ئەویش ئەوەیە: ئەوەی هەوڵدات یەکێکی دی بە هیزکات، خۆی ماڵ وێران دەکات چونکە ئەم بە هیزیە لە دوو سەرچاوەوە پەیدا دەبێ .. یا فێڵ یان بە هێزی سەربازی، کە هەر دووشیان جێ گومانی ئەو کەسە دەبێت بە پلە و دەسەڵات گەیشتبێ .

ماوێتی

له کەله پووری شۆرشگێڕیدا

زۆر کەم له مێژوودا بۆ کورد ڕەخساوه بتوانێ سەربەخۆیانه تەعبیر له گیان و هەستی پێشکەوتوانەی خۆی بکات، هەر چەنده زۆر گەڕیده و خۆرهەڵاتناس به ویژدان به توندی ئەو دیاردەیه سەرنجی ڕاکیشاون که کوردەکانی فراوان و مرۆڤانه ڕەفتار دەکەن، بەرانبەر کەمه نەتەوایەتییەکانی نێو کوردستان .. و بەتایبەتی کەمه ئاینی و مەزهەبەکانی، ئەمه له کاتێکدا تا ئێمرۆش له عێراقدا شیعەکان سەدی شەستی عەرەبەکانی عێراقی دەبن کەچی بۆ دەرمان نەبیت (وەزیرێ، بەردارێکی سوپا، دەسەڵاتدارێکیان ڕێ نادەن بەشداری کورسیەکانی بەغدا بکەن .. ئەوانیش وا دەزانن سوننی هەقیان هەیه! ئەوه (قبرص) (لوبنان) (ئێرلەنده)و کوێ و کوێ بروانني چ دەکەن .. و (کورده شاخاویەکانیش) چییان کردوه؟..

له کابینەی وەزارەتی شێخ مەحمودی نەمردا. (کەریمی ئەلەکه) وەزیری دارایی و ڕاویژکەری زۆر له پێشی شێخ بووه ..له سەردەمی کۆماره ساواکەی مەهابادی خۆیناویدا، ساڵی تێ وەرنەچەرخا بۆوه که پیشەوای شەهید بۆ چل ماڵی جوولەکه له مەهاباد دا بوون قوتابخانەیەکی سەربەخۆی بۆ کردبوونەوه .

بۆیه دەبێ هەموو کەمه نەتەوایەتی و ئاین و مەزهەبەکانی کوردستان دڵنیابکەینەوه لەوەی تەنها له (کوردستانێکی ئازاد و گەلێکی یەکسان) دا به هەموو مافه نەتەوەییەکانی خۆیان شاد دەبن ..

«کوردستانی ئازاده" دەبێته تیشکی گلینەی خورهەڵات ..

تابووتی زۆردار

برای دوور وڵات غەریبی شارانتۆش زیادبووی لەناو هوردووی هەژاران
تۆش لەسەر وەتەن بێ وەتەن وەک منتۆش پەنا بردوو بەملیدوژمن
بێ پەنا،بێ کەس،بێ خاڵ و بێ کاک بەرین بێ کفن، بێ هەڵگر ،بێ خاک
کورد پەرژ و بڵاو لەناو جیهاندادوژمن دەگەوزن لە کوردستاندا
لە ئێمە ڕوویدا وتاری عامی دز بە خانەخوێ دەڵێ حەرامی
بە نەوتی کوردان ئاوروپا دەژییبوو خۆمان ئاتاج بۆ چەنگیک ڕەژەژی
من لە پایتەختی پاپەتی و برسیتۆ لە سەماوات لای عەرش و کورسی
من لەناو بابای فەقیر ،بەستەزمان تۆ لای ساحیبی ڕێوی و فیلەزان
من خنکاو لەناو گەرما و غوماراتۆش چاو دەچڕینی بە چوار کەنارا
بۆ من مەیلی ماملت بەبەرلنگ ڕووت لای تۆ شوخانی مل پڕ لە یاقووت
لێرە برش و ڕەش بە قورمی تەندورلەوێ ئازاران لێو و پەنجە سوور
دەزانی لە چین ئەم گشت باقوقە ئەشکی هەتیوی بێ بەرگ و ڕووتە
خوێنی ملیونەها لاوچاک و گەنجەتا کیژێک لەوێ سوور دەکا پەنجە
بە ئیسکی ملیار شەرقی خاکەسەربەربۆتەوە بورجی ویست میستەر
جومجومەی هیندی سیلانی وسیام بوونە بناغەی کۆشکی باکنگهام
لێرە ڕووت لەناو قوڕدا دەخەویکۆشکی سەدقاتی بەرز دەبێ لەوێ
لێرە ناڵەیە لەبەر بێ نانی لەوێ جارییە شەتی شامپانی
لێرە سواڵکەرن پڕ بە کۆڵانان لەوێ قاقایە لە قومار خانان !!

****

ماڵئاوا

شێره فشەکەکەی عەرەب تا بینەقاقای لە زەلکاوی «قادسیە» ئابڕووبەرەکەی تێناوە و ئەوەی بەزەبری لێدان و سێدارە و خوێن لە ١٣ ساڵدا بنیات ناوە خەریکە تێنێ و بۆ سمێڵی «ئەهواز» چووە، خەرکە ڕیشی بەغداش تێدەنێ.. هەرچی دنیای هێناوەتە تکا، بە مایکە و تۆبەش ڕزگاری نابێت!. کەچی هێشتا لە بێعاری یا دەروونی ڕەشی ڕەگەزپەرستانەی نەکەوتووە. هەر دەڵێی ئەو ئاغا لاتەی پشدەرییانە، کە لەتاو «جلب»ی قەرزاری خۆی لە کادێن کوتابوو. کە پۆلیسەکان ڕۆیشتن هاتبووە دەرێ و خۆی دەتەکان و دەیووت: ئیمساڵ بێتەوە ئەو باسکە و ئەم نزارەش دەکرم.. مام بایزێکی لێ ڕادەپەڕێ و دەڵێ: ئاغا تۆ خۆت لە کادێندا دەشارییەوە و خەیاڵی سوڵتانی لێدەدەیت!!.

خەیاڵە خاوە سوڵتانییەکەی «صدام» یش، قارسکردن و وێرانکردنی شارە خۆڕاگرەکەی، ئەورەحمان پاشا و شێخی نەمر و عەولەسیسە و بەکرەکۆڵە. ئەو شارەی(نە مەحکومی عەجەم،نە سوخرەکێشی ئال عثمان بوو)ە.. بە ڕووی «سۆن و ئەدمۆنس»دا، چۆتەوە و سنگی بۆ گوللەی عەرشی عێراقی کردۆتەوە و قاسمی لەرزاندووە و گاڵتەی بە بەعسییانی ١٩٦٣ کردووە و «زەعیم صدیق» ی ڕاوناوەو و لە جووتە (عارف) ی برا بۆتە سەری مار و ئیمڕۆش خەوی لەچاوی ئەوان تەراندووە!!.

ئەو شارە قارەمانە زۆر لەوە گەورەترە، چنگی خوێنینی بەچکە هیتلەرەکان بتوانن لە مستی خۆی نێن و ڕەش و ڕووتەکانی : جوولەکان و خەبات و قالاوا و سەرشەقام و سابونکەران. لە کۆڵانە پێچپێچەکاندا فێری کوردایەتی بوون و فرچکیان بە خۆڕاگری هەڵدراوەتەوە و ناو پەلیان لە ڕەنج و زەحمەتدا قلێشاوە. ئەوان هێزی بنەڕەتی کوردایەتی. کوردایەتیش لە کێوەکانی کوردستان قایمتر و بڵندترە. چۆن بە شەقامی شەست مەتری و سەد مەتری و تێکدانی ئەم کۆڵان و ئەو گوزەرە لەبەین دەچن؟!. ئەوانە چیمەنن/ فریزن تا لێیان بگیری بەهێزتر دەبن.

ئەمەیان واو! دوژمن چ دەکات بەشێکە لە هەڵکەوت و تەبیعەتی خۆی. بەڵام دەمێنێتەوە ئەوەی لەبری ئەوەی ئیمڕۆ، ئەوانە ئاوازێکی سیمفۆنیای(ئازادی و یەکسانی) بوونایە، کەچی ناچارانە دەبێ لەسەنگەری خۆگری و خەباتی نەرێنیدا بن.

دەزانن بۆ؟!!

چونکە ئیمڕۆ لە کوردستان دا،(ابن البطوطة) گەشت دەکات و هەر (دار السلام) و(عمرالله) و (دارالکفر) و (دەرالله) داینو فەلسەفەی چەوتی « ئەوەی لەگەڵماندا نەبێ دوژمن» ە، دەفەلسەفێنن!.

چاری ئەمەش تەنها(یەکیەتی و برایەتی و تەبایی) بۆ (پێش ئەوەی هەر شتێ بین دەبێ کورد بین)ە.